

שמות פועל ושמות פעולה בגזרת השלמים

☞ **שמות פעולה** (כמו למשל, דליפה) שייכים למשפחת השמות (חלק דיבור : שם עצם), ואילו **שמות פועל** (כמו למשל, להזהיר) הם חלק מנטיית הפועל (חלק הדיבור : פועל).

שם עצם	שם תואר	פועל	תואר הפועל	מילת יחס	שם עצם	פועל
ילד	קטן	דיווח	בהתרגשות	על	דליפה	להזהיר

של גז כדי | את השכנים.

☞ שמות פועל ושמות פעולה נגזרים מחמישה בניינים בלבד : קל (פֻעַל), נפעל, הפְעִיל, פֻעַל והתפעל. לבניינים פֻעַל והפעל אין שם פועל ואין שם פעולה.

שמות פועל

☞ **שם פועל** הוא חלק מנטיית הפועל בלמ"ד, למשל נטיית הפועל הַדְבִּיק :

צמר: הַדְבִּיק **הוא**: מְדַבֵּק **צמי**: יְדַבֵּק **יווי**: הַדְבִּיק! **pe פוא**: לְהַדְבִּיק

☞ **לשם פועל אין גוף ואין זמן**, אלא רק שורש ובניין. להלן דוגמאות של שמות פועל בחמשת הבניינים :

שם הפועל	הוא חלק מנטיית הפועל ...	בבניין ...	והשורש שלו הוא ...	אין לו זמן	ואין לו גוף
לְשַׁמֵּר	שְׁמַר	קל	ש-מ-ר	X	X
לְהַפְעִיל	נְפַעֵל	נפעל	כ-נ-ס	X	X
לְהַדְבִּיק	הַדְבִּיק	הפעיל	ד-ב-ק	X	X
לְסַפֵּר	סַפֵּר	פעל	ס-פ-ר	X	X
לְהִתְרַגֵּשׁ	הִתְרַגֵּשׁ	התפעל	ר-ג-שׁ	X	X

☞ ניתן לזהות שם פועל בתבנית **צריק f** _____

להלן שני משפטים שבהם צורה מודגשת עם האות למ"ד. איזו צורה היא שם פועל?

– להגשת העבודה קיבלו התלמידים שבועיים.

– על התלמידים להגיש את העבודה בתוך שבועיים.

בדיקה : **צריק להגשת X** – מבע שגוי בעברית, ולכן לא שם פועל.

צריק להגיש ✓ – מבע תקין בעברית, ולכן שם פועל.

שמות פעולה

☞ **שם פעולה** הוא שם עצם בעל תכונות מיוחדות המבדילות אותו משמות עצם אחרים. כיסא, שולחן, אהבה, חברות, דמיון, שעון – שמות עצם "רגילים"; חלק דיבור: שם עצם. פתיחה, התלבשות, דיבור, הקפדה, גנבה, סגירה, אזהרה – שמות פעולה; חלק דיבור: שם עצם.

☞ **שם פעולה נגזר מן הפועל בבנינים השונים**, למשל:

מן הפועל **סָגַר** בבניין **קָל** (פִּעֵל) אנו גוזרים את שם הפעולה **סְגִירָה**.

מן הפועל **סָמַן** בבניין **פִּיעַל** אנו גוזרים את שם הפעולה **סְמוּן**.

מן הפועל **נָכַנס** בבניין **נִפְעַל** אנו גוזרים את שם הפעולה **הַכְּנָסוּת**.

☞ **שם פעולה נושא עימו משמעות של פעולה או של תוצאת הפעולה**.

בשם הפעולה **הַזְכָּרָה** (מן הפועל **הִזְכִּיר**) גלומה משמעותה של הפעולה שהיא ציון שמו של אדם או עניין כלשהו, ואילו בשם הפעולה **אֲזְכִּירָה** (גם הוא מן הפועל **הִזְכִּיר**) גלומה המשמעות של תוצאת הפעולה, היינו הטקס שבו אנו מזכירים את שמו של אדם אהוב שנפטר.

☞ **שם פעולה נושא עימו משמעות של סתמיות**, כלומר לא ידוע מיהו או מיהם מבצעי הפעולה או מיהם המושפעים מן הפעולה (אלא אם כן מבצעי הפעולה או המושפעים ממנה מוזכרים באופן מפורש במשפט). למשל, במשפט:

ההחלטה בעניין קרובה. – לא ידוע מי יחליט, בנוגע למה יחליט או מי יושפע מההחלטה.

☞ המשמעויות המיוחדות של שמות פעולה (משמעות של פעולה ושל סתמיות) מאפשרות יצירת משפטים בעברית שלא ניתן ליצור בעזרת שמות עצם שאינם שמות פעולה, למשל:

– **הפגישה מחר**. ✓ המשפט תקין.

– **הכיסא מחר**. ✗ המשפט אינו תקין. (ל"כיסא" אין משמעות של פעולה או של סתמיות).

☞ מכיוון ששם פעולה הוא שם עצם את אותיות השורש בתבנית שם הפעולה נהוג לכתוב **באותיות קט"ל** (להבדיל ממערכת הפועל שבה אנו מציינים את עיצורי השורש באותיות פע"ל). למשל, שורש הפועל **סָתַם** בבניין קל הוא **ס-ת-מ**. שם הפעולה הנגזר מפועל זה – **סְתִימָה** – נוצר כאשר עיצורי השורש **ס-ת-מ** מסתרגים בתוך התבנית **סְסִימָה**.

ס-ת-מ

↓ ↓ ↓

סְסִימָה = סְתִימָה

את התבנית הכללית של שמות פעולה כאלה בבניין קל (**סְתִימָה**, **גְרִימָה**, **סְגִירָה**, **פְּגִישָׁה**) נהוג לכתוב באותיות קט"ל: **קְטִילָה**. האות **ק** מייצגת את אות השורש הראשונה; האות **ט** מייצגת את אות השורש השנייה; והאות **ל** מייצגת את אות השורש השלישית.

להלן שמות פעולה שכיחים בחמשת הבניינים :

בניין קף

שלושה משקלים : (1) קטילה ☞ למשל, מן הפועל שמר ← שְׁמִירָה
דוגמאות נוספות : פְּתִיחָה, דְּלִיפָה, שְׁאִילָה, בְּדִיקָה, צְבִיעָה, עֲזִיבָה, חֲשִׁיבָה ועוד.

(2) קטלה ☞ למשל, מן הפועל צעק ← צַעֲקָה
דוגמאות נוספות : זַעֲקָה, שְׁאָגָה, נִקְמָה, סָבְרָה, דְּהָרָה, דְּאָגָה, חֲזָרָה ועוד.

(3) קטלה ☞ למשל, מן הפועל גנב ← גִּנְבָה
דוגמאות נוספות : בְּעָרָה, גִּזְלָה, דְּלָקָה, שְׁאָלָה, שָׂרְפָה, עֲבָרָה ועוד.

בניין נפאל

משקל אחד : הקטלות ☞ למשל, מן הפועל נצמד ← הַצְמָדוֹת
דוגמאות נוספות : הַכְּנָסוֹת, הַפְּרָדוֹת, הַמְּתַחֲוֹת, הַשְּׁפָטוֹת, הַזְּכָרוֹת, הַסְּחָפוֹת ועוד.
(בכתיב מלא עם יו"ד : היצמדות, היכנסות, היפרדות, הימתחות, הישפטות, היזכרות, היסחפות)
סימן זיהוי : חיריקדגשיקמץ (חד"ק)

בניין הפעיל

שלושה משקלים : (1) הקטלה ☞ למשל, מן הפועל הבחין ← הַבְּחִנָה
דוגמאות נוספות : הַבְּטָחָה, הַזְּכָרָה, הַסְּדָרָה, הַרְּכָבָה, הַחֲלָטָה, הַחֲמָצָה ועוד.

(2) אקטלה ☞ למשל, מן הפועל הבחין ← אַבְּחִנָה
דוגמאות נוספות : אַבְּטָחָה, אַזְּכָרָה, אַסְּדָרָה⁽¹⁾, אַזְּעָקָה, אַבְּטָלָה

(3) הקטל ☞ למשל, מן הפועל הסביר ← הִסְבֵּר
דוגמאות נוספות : הִסְדָּר, הִרְכַּב, הִגְבֵּל, הִזְנֵק, הִדְפֵס

בניין פעל

שני משקלים : (1) קטול ☞ למשל, מן הפועל בקש ← בִּקְוֵשׁ
דוגמאות נוספות : בִּקְוֹר, תִּקְוֹן, כְּוֹן, סְכוּן, בְּטוּל, סְפוּר, דְּבוּר, לְמוּד ועוד.

(2) קטלה ☞ למשל, מן הפועל בקש ← בִּקְשָׁה
דוגמאות נוספות : בִּקְרָה, תִּקְנָה, כְּנָה, סְכָנָה, בְּטָלָה, חֲבָלָה ועוד.

בניין התפעל

משקל אחד : התקטלות ☞ למשל, מן הפועל התרגש ← הִתְרַגְּשׁוּת
דוגמאות נוספות : הִתְלַבְּשׁוּת, הִתְחַצְּפוּת, הִתְנַבְּשׁוּת, הִתְקַדְּמוּת, הִתְמַכְּרוּת, הִשְׁתַּלְּמוּת, הִזְדַּמְּנוּת, הִשְׁתַּלְּבוּת, הִסְתַּלְּקוּת, הִצְטַדְּקוּת ועוד.

⁽¹⁾ אסדרה היא החלופה העברית למילה רגולציה.

הערות:

1. לעיתים אין התאמה בין הבניין לבין תבנית שם הפעולה שהיינו מצפים לה. להלן כמה דוגמאות:
 שם הפעולה של הפועל נְרַשֵׁם (בבניין נפעל) הוא הַרְשָׁמָה (במשקל הַקְטִילָה, הנגזר בדרך כלל מפעלים בבניין הפעיל); שם הפעולה של הפועל שָׁרַד (בבניין קל) הוא הַשְׁרָדוּת (במשקל הַקְטִילוּת, השייך לבניין נפעל); שם הפעולה של הפועל הִתְפַּלֵּא (בבניין התפעל) הוא פְּלִיאָה (במשקל קְטִילָה השייך לבניין קל).
2. **משמעותו של שם פעולה** הוא היותו שם פעולה, ולכן כאשר אנו מתבקשים לציין את משמעותו של שם הפעולה נכתוב: שם פעולה. להלן שתי שאלות לדוגמה:

שאלה א: מהי המשמעות המשותפת לשמות תְּפִירָה, הַחֲלָטָה והַתְּקַפְלוּת?
 תשובה: שמות פעולה.

שאלה ב: איזה שם מבין השמות שלפניך יוצא דופן מבחינת המשמעות שלו? הסבר.

מְבַרֵּג, מְקַדְחָה, תְּקוּן, מְבַרְשֵׁת

תשובה: תיקון הוא היוצא דופן מבחינת המשמעות. המשמעות של תיקון היא שם פעולה, ואילו משמעותם של שאר השמות היא כלים ומכשירים.

ט ב ל ה מ ס כ מ ת

בניין	שם פעולה	דוגמאות שכדאי לזכור
קל	קְטִילָה	שְׁמִירָה
	קְטִלָה	דְּאָגָה
	קְטִלָה	גְּנָבָה
נפעל	הַקְטִילוּת	הַצְמָדוּת; הַפְנָסוּת (מהפועל נְצַמֵּד); הַפְנָסוּת (מהפועל נְכַנֵּס). סימן זיהוי: חיריק־דגש־קמץ (חד"ק).
הפעיל	הַקְטִילָה	הַבְחָנָה
	אַקְטִילָה	אַבְחָנָה
	הַקְטִיל	הַסְבֵּר
פיעל	קְטוּל	בְּקוּשׁ
	קְטִילָה	בְּקִישָׁה
התפעל	הַתְּקַטְלוּת	הַתְּרַגְשׁוּת; הַסְתַּבְּרוּת